

OBSAH

Stanislav Guláš:

Transformácia ruských výrobcov vojenských a civilných lietadiel a jej vplyv na vývoj medzinárodnej bezpečnostnej situácie / 2

Transformation of Russian Aircraft Producers – A Security Issue?

Matúš Korba:

Ruská federácia a jej vnímanie medzinárodnej bezpečnosti II. / 6
Russian Federation and its Perception of International Security II.

Matúš Halás:

Úloha európskej veľkorysosti / 8
The Role of European Generosity

BRONZOVÝ RUKOJEMNÍK MINULOSTI

Strategické myslenie, bezpečnostná kultúra, mocenská orientácia a historické tradície politických elít a spoločnosti predstavujú subjektívne faktory, ktoré determinujú zahraničnú a bezpečnostnú politiku každého štátu. Tieto faktory vplývajú na to, ako daný štát vníma medzinárodnú bezpečnosť, určujú jeho politické ciele a podmieniajú spôsob ich realizácie. Platí to aj o Ruskej federácii a o pobaltských štátoch, ktoré síce z hľadiska objektívnych faktorov ako mocenský potenciál, ľudské zdroje a geografická poloha a rozloha sú absolútne neporovnateľné s Ruskou federáciou, no vplyv subjektívnych faktorov na ich politiku je úplne rovnaký. Pobaltie a Ruská federácia nemajú spoločné len regionálne susedstvo, ale aj dedičstvo minulosti a ich vzájomné vzťahy vo veľkej miere závisia od subjektívnych faktorov.

Patria medzi ne aj vnímanie a interpretácia modernej histórie, od ktorej sa odvíja bezpečnostná identita týchto štátov a politická identita ich elít a občanov. Na túto skutočnosť veľmi obrazne a zároveň varovne poukázali udalosti v estónskom Talline, ktoré súviseli s premiestnením bronzového vojaka – pamätníka vojakom Červenej armády. Estónska vláda prijala rozhodnutie o premiestnení bronzového vojaka a pozostatkov padlých príslušníkov Červenej armády z centra hlavného mesta na vojenský cintorín. Toto opatrenie vyvolalo protesty miestnej ruskojazyčnej komunity, ktoré prerástli do masových demonštrácií a verejných nepokojov. Dianie okolo bronzového vojaka sa okamžite prejavilo aj na bilaterálnych vzťahoch Estónska a Ruskej federácie a ukázalo hĺbku rozdielov v estónskom (pobaltskom) a ruskom chápaní modernej histórie.

V prípade troch krajín Pobaltia a Ruskej federácie ide o zásadný diskurzívny rozdiel v chápaní a vysvetľovaní udalostí spojených so vzťahmi Litvy, Lotyšska a Estónska so Sovietskym zväzom po roku 1939. Pre politické elity a väčšinu domácej verejnosti pobaltských štátov predstavuje pakt Molotov – Ribbentrop z augusta 1939 a následné rozmiestnenie jednotiek Červenej armády na ich území v októbri a novembri 1939 začiatok národnej tragédie. Tá pokračovala úplným obsadením Litvy, Lotyšska a Estónska v júni 1940, ich anektovaním v júli 1940 a násilnou sovietskou okupáciou. Vypuknutie nemecko-sovietskej vojny v júni 1941 víťali ako šancu zbaviť sa stalinského režimu a väčšina miestneho obyvateľstva spočiatku vnímala hitlerovské vojská ako svojho „osloboditeľa“. (Miestni dobrovoľníci následne vstupova-

li nielen do vojenských jednotiek určených na boj proti Červenej armáde, ale aj do nacistických represívnych štruktúr, ktoré sa v Pobaltí podieľali na holokauste). Opätovné obsadenie Litvy, Lotyšska a Estónska Červenou armádou v rokoch 1944 – 1945 bolo vnímané ako obnovenie sovietskej okupácie, proti ktorej miestni partizáni viedli odboj až do polovice 50. rokov.

Tie isté udalosti vnímajú politické elity a verejnosť v Ruskej federácii diametrálne odlišne. Pakt Molotov – Ribbentrop je chápaný ako vynútený krok, ktorý bol reakciou Sovietskeho zväzu na postoj západných mocností k Nemecku počas Mníchovskej krízy v roku 1938 a ktorý oddialil sovietsko-nemeckú vojnu až do roku 1941. Rozmiestnenie Červenej armády v Pobaltí a následné pripojenie Litvy, Lotyšska a Estónska k Sovietskemu zväzu sa považuje za nevyhnutné bezpečnostné opatrenie pred vojnou s Nemeckom, ktoré prispelo k zvýšeniu obranyschopnosti a posunulo sovietske hranice do väčšej vzdialenosti od životne dôležitých oblastí štátu. Znovuobsadenie Pobaltia v rokoch 1944 – 1945 sa interpretuje ako oslobodenie od nacistických okupantov a miestnych kolaborantov. Zotrvanie Litvy, Lotyšska a Estónska ako zväzových socialistických republík v rámci Sovietskeho zväzu sa považuje za plne legitímny krok vyplývajúci z výsledkov druhej svetovej vojny a dohôd so západnými krajinami v Postupime v roku 1945.

Táto diskurzívne odlišná interpretácia relatívne nedávnej minulosti stojí v pozadí veľkej časti súčasných politických problémov medzi pobaltskými štátmi na jednej strane a Ruskou federáciou na strane druhej. Pobaltská verzia modernej histórie kladie dôraz na totalitný charakter Sovietskeho zväzu a na stratu svojej štátnej suverenity v dôsledku sovietskej okupácie. Ruská verzia modernej histórie zasa kladie dôraz na vojnu s nacistickým Nemeckom ako na hlavný imperatív konania Sovietskeho zväzu, ktoré bolo zavŕšené osloboditeľskou misiou a víťazstvom v druhej svetovej vojne. Na priesečníku týchto vzájomne nekompatibilných interpretácií historického pozadia rusko-pobaltských vzťahov sa ocitol bronzový vojak. Pre jednu stranu išlo o symbol sovietskej okupácie, ktorý bol umiestnený v centre hlavného mesta znovu nezávislého a zvrchovaného štátu. Pre druhú stranu išlo o symbol vojnových obetí, ktorý bol umiestnený v centre hlavného mesta štátu oslobodeného od nacizmu.

Intenzita sporov okolo bronzového vojaka ukázala, ako veľmi je politická identita súčasných elít a verejnosti v pobalt-

STRATEGICKÉ ŠTÚDIE
ČÍSLO 2/2007

REDAKČNÁ RADA

Stanislav Guláš
Ivan Hromada
Matúš Korba
Marián Majer
Lucia Najšlová
Róbert Ondrejcsák
Ivo Samson
Vladimír Tarasovič
Tomáš Valášek

Prílohu pripravuje R. C. SFP, n. o.,
v spolupráci s CSS

Centrum bezpečnostných štúdií
Centre for Security Studies (CSS),
Nevädzová 5,
821 01 Bratislava 2
Telefón/fax: 00421-2-5564 4117

ských štátoch a v Ruskej federácii zakotvená v dramatických a tragických udalostiach druhej svetovej vojny. V Litve, Lotyšsku a Estónsku formujú túto identitu mýty, vytvorené okolo sovietskej okupácie Pobaltia. V Ruskej federácii zasa túto identitu formovali mýty vytvorené o Veľkej vlasteneckej vojne. Bronzový vojak sa stal rukojemníkom týchto mýtov a zároveň demonštroval ich účinnosť pri politickej mobilizácii verejnosti.

Súčasná estónska vládna koalícia urobila z otázky premiestnenia pamätníka z centra mesta na vojenský cintorín jednu z ústredných tém predvolebnej kampane v januári a februári 2007. V rovnakej miere túto otázku spolitizovali aj predstavitelia Ruskej federácie, ktorí ju využívali na ovplyvňovanie ruskojazyčnej komunity v Estónsku. Bronzový vojak sa stal nástrojom politického boja, prostredníctvom ktorého sa politické elity v oboch krajinách usilovali o presadenie svojich partikulárnych záujmov a cieľov.

Udalosti z apríla 2007 spojené s premiestnením pamätníka však ukázali, aké riskantné sú takéto politické hry a ako ľahko sa môžu vymknúť spod kontroly. Bronzový vojak sa stal symbolickým rukojemníkom komplikovaných vzťahov pobaltských krajín a Ruskej federácie. Skutočnými rukojemníkmi sa však môžu stať domáci obyvatelia bez ohľadu na to, či patria k litovskej, lotyšskej a estónskej etnickej komunite, alebo k miestnym ruskojazyčným komunitám. Otázka štátneho občianstva a integ-

rácie ruskojazyčnej menšiny naďalej predstavuje senzitívny problém pobaltskej vnútornej politiky. Doterajšie politické a ekonomické opatrenia síce pomohli udržať spoločenskú stabilitu, ale vzťahy týchto komunít majú ešte ďaleko k harmónii.

Vzájomné spolužitie však dnes čelí latentnej hrozbe ignorovania historicko-politickej identity druhej komunity. Na jednej strane existujú stereotypy o „kolonizátoroch“, ktorí prišli do Pobaltia s okupačnou Červenou armádou, pričom ich potomkovia predstavujú tretinu miestneho obyvateľstva. Na druhej strane sú tu stereotypy o „šovinistoch“, ktorí nie sú vďační za udeľenie nezávislosti v roku 1991, a namiesto toho ožívujú „neonacistickú“ spomienku na vojakov a partizánov bojujúcich proti Červenej armáde. Miera vzájomného pochopenia môže narastať len prostredníctvom dialógu o týchto citlivých otázkach, pričom kvalita a úroveň dialógu je závislá nielen od miestnych predstaviteľov týchto komunít, ale aj od zahraničia. Ruská federácia a členské krajiny EÚ stoja pred výzvou nepolitizovať kontroverzné otázky spoločnej európskej minulosti a nezasahovať do vnútrospoločenských diskusií, ktoré začínajú prebiehať medzi jednotlivými komunitami v Pobaltí.

Matúš Korba

korba_mat@yahoo.co.uk

(Autor je projektovým koordinátorom CSS)

Stanislav Guláš

TRANSFORMÁCIA RUSKÝCH VÝROBCOV LIETADIEL – OTÁZKA MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI?

Medzinárodná bezpečnosť závisí najmä od povahy, cieľov, metód, prostriedkov i transparentnosti vo vzájomných vzťahoch jednotlivých aktérov (štátov) na medzinárodnej scéne. Vplyvom globalizácie však v niektorých prípadoch dochádza ku špecifickému chápaniu zmien v celosvetovom meradle. To so sebou automaticky prináša obavy z toho, že globalizácia de facto neodvratne vedie ku koncu štátu v takej podobe, v akej sme ho doposiaľ vnímali. A keď sa k týmto obavám pridá aj postupné zhoršovanie ekonomickej situácie v danej krajine, na vládu takéhoto štátu sa začína zvnútra vyvíjať tlak na akútne vyriešenie problémov. Do podobnej kritickéj situácie sa v 90. rokoch dostali mnohé zo štátov bývalého východného bloku. V najväčšej miere sa problémy ekonomickeho charakteru prejavili najmä v oblastiach strategicky významného vojenského priemyslu.

Odrazu vznikla situácia, keď mnohé bývalé krajiny socialistického bloku vo veľkom rušili vojenskú výrobu v oblasti techniky pozemného vojska. Snaha o obmedzovanie výroby v leteckom priemysle však nebola až taká priamočiara. Využitie leteckej techniky pre potreby civilnej sféry malo, má a bude mať predsa len oveľa väčší potenciál. Napriek tomu sa problémy ekonomickeho charakteru nevyhli ani leteckému priemyslu.

Ťažkosti v hľadaní obchodných príležitostí v odrazu otvorením globálnom trhu pocítila v roku 1999 po rozpade ZSSR najmä novovzniknutá Ruská federácia. Jej rozsiahly letecký priemysel, ktorý patril k najproduktívnejším v bývalých socialistických krajinách, sa akoby šibnutím čarovného prútika ocitol v existenčných problémoch. A to napriek tomu, že si vo vojenskej oblasti udržal výrazný medzinárodný význam z čias minulého režimu, keď vytváral strategickú rovnováhu v oblasti leteckého obranného priemyslu vo vzťahu k USA a vtedajším členským krajinám NATO. Medzinárodné relatívne pozitívne chápanie významu i dôležitosti produkcie ruského leteckého priemyslu a úroveň medzinárodného vplyvu Ruskej federácie v tejto oblasti však ostro kontrastovali so skutočnou ekonomicou situáciou v oblasti letectva. Ruská produkcia leteckej techniky začala pomaly, ale isto klesať. Ruská vláda dlho hľadala cesty, ako toto upadajúce priemyselné odvetvie, ktorého podstatu tvorí konštrukcia a výroba civilných i vojenských lietadiel, opäť postaviť na nohy. Samozrejme s čo najmenšími finančnými stratami a s čo najefektívnejším využitím vývojového i výrobného potenciálu ruských podnikov. Hlavným dôvodom problematickej situácie v ruskom leteckom priemysle bola a stále je pretrvávajúca a neustále silnejúca konkurencia zahraničných leteckých strojárnských gigantov.

Ambiciózne plány s ruským trhom majú niektorí svetoví leteckí výrobcovia, napríklad spoločnosti Airbus alebo Boeing, brzdi ich však zložitý a neprehľadný ruský daňový a colný systém. V Ruskej federácii sa napríklad v roku 2005 vyrobilo iba desať lietadiel, pričom spoločnosť Airbus v rovnakom období odpredala svetovým odberateľom celkom 378 dopravných lietadiel a získala objednávky na ďalších 1111 kusov. Spoločnosť Boeing zasa dodala v roku 2005 svojim zákazníkom na celom svete 290 dopravných lietadiel a prijala ďalších 1029 zákaziek.

Okrem problémov na domácej pôde vstupuje do hry o odkrojenie si čo najväčšieho kusa koláča aj nový fenomén vo vzťahu k dodávkam leteckej techniky a zbraní do východných, resp. ázijských krajín, najmä však do Číny a Indie, ktoré sa v súčasnosti považujú za najlukratívnejších klientov. Tým fenoménom sú celosvetovo permanentne sa zvyšujúce výdavky na obranu. Výrazné medziročné navyšovanie obranných rozpočtov je najmarkantnejšie najmä v ázijských krajinách (Čína, India), ktoré sa tak stávajú obrovským trhom pre svetový letecký priemysel. Tieto krajiny sa rýchlo vyvíjajú a tempo rastu nákupu komerčných a vojenských lietadiel sa v ich prípade zvyšuje úmerne so zväčšovaním sa ich ekonomík. Napríklad indický letecký sektor zažil v posledných dvoch rokoch priemerný ročný rast medzi 25 % až 30 %. Čína má zasa v nadvádzajúcich piatich rokoch nakúpiť ročne po 100 kusov dopravných i bojových lietadiel, hoci sa jej zbrojárska výroba kvalitou i množstvom už vyrovnala Ruskej federácii.

Najmä Čína sa tak pomaly stáva čoraz nezávislejšou na dodávkach vojenského materiálu z Ruskej federácie, od ktorej postupom času požaduje čoraz väčšími sofistifikované zbrane i techniku. To znamená, že v prípade Číny môže z dlhodobého hľadiska

ka nastať situácia, keď jej RF už nebude vedieť ponúknuť nijakú novú technológiu, ktorú by Čína nedokázala vyprodukovať sama. A v takomto prípade by sa Čína s veľkou pravdepodobnosťou obrátila na iného „dodávateľa“. A keďže Čína je jedným z hlavných strategických partnerov Ruskej federácie v oblasti vojenskej techniky, mal by takýto vývoj negatívny vplyv na finančné príjmy ruského zbrojárskeho priemyslu. Letecký priemysel považuje Ruská federácia za priveľmi strategický na to, aby ho jej vlada prenechala zahraničným záujmom.

Je to odvetvie, o ktoré záujem zahraničných leteckých spoločností a konštruktérov len tak skoro neutíchnie. V snahe o pohltenie ruského leteckého priemyslu sa dokonca niektoré zahraničné firmy snažia predať ruským spoločnostiam staré lietadlá za nižšie ceny, čomu sa, samozrejme, Ruská federácia bráni, pretože takýto krok by znamenal, že sa ruská strana stáva závislou od zahraničných konštruktérov. Moskva nemá dôvod, aby si dala zviazať ruky zahraničným dodávateľom lietadiel, keď existuje domáca alternatíva. Veď ruskí konštruktéri už v 90. rokoch dvadsiateho storočia vypracovali generácie lietadiel, ktoré technicky a ekonomicky zodpovedajú západným štandardom a súčasná vláda demonštruje podporu vlastných výrobcov v maximálnej možnej miere.

Množstvo vnútorných problémov, globalizácia leteckého priemyslu i vývoja na svetových trhoch s leteckou technikou eskalovali do nevyhnutnosti, aby Ruská federácia zaujala jasné a presvedčivé stanovisko a v záujme zachovania existencie vlastných zbrojárskych podnikov prijala vhodné rozhodnutie. A štátnemu aparátu Vladimíra Putina, usilujúceho sa dostať pod štátnu kontrolu všetky strategické hospodárske odvetvia, sa to aj podarilo.

RIEŠENIE V RÉŽII VLADIMÍRA PUTINA

Dňa 20. februára 2006 podpísal ruský prezident Vladimír Putin prezidentský dekrét, ktorým nariadil všetkým domácim výrobcam lietadiel integrovať sa do jednej štátom riadenej organizácie s názvom *United Aircraft Building Corporation* (UABC). Termín vytvorenia tejto organizácie bol stanovený na 1. apríl 2007. Táto nová spoločnosť má zastrešovať všetkých ruských výrobcov vojenských i civilných lietadiel s výnimkou producentov vrtulníkov. Vytvorením novej spoločnosti s odhadovaným ročným obratom osem miliárd USD, v ktorej bude štát vlastniť 75 percent, umožní ruskému leteckému priemyslu vyrovnáť sa so silnou zahraničnou konkurenciou. Predsedom správnej rady UABC sa stane vicepremiér a zároveň minister obrany Ruskej federácie Sergej B. Ivanov. Generálnym riaditeľom UABC sa stane Alexej I. Fedorov, bývalý generálny riaditeľ spoločnosti MiG a súčasný spoluvlastník leteckého závodu Irkut.

Aktivity v rámci UABC budú rozdelené do štyroch sektorov, ktoré bude tvoriť divízia pre vojenské letectvo, divízia pre civilné letectvo, divízia pre dopravné letectvo a divízia pre medzinárodnú spoluprácu a komponenty. Do divízie pre vojenské letectvo však zahraniční investori nebudú mať prístup.

Úspech UABC sa nepochybne premietne do ďalších strategických hospodárskych odvetví, ktoré chce ruská vláda postupne dostať pod kontrolu štátu. Tento proces neobíde ani oblasť energetickej bezpečnosti, kde ruskú snahu o štátny vplyv demonštruje skutočnosť, že 1. novembra 2006 posunula vláda RF do parlamentu návrh na komplexnú integráciu nukleárneho priemyslu do jednej spoločnej organizácie. Táto aktivita odkrýva novú ruskú stratégiu v oblasti formovania nukleárneho národného gigantu v rámci vybudovania až šesťdesiatich nových nukleárnych reaktorov v priebehu najbližších 25 rokov s cieľom stať sa kľúčovým globálnym hráčom aj v tejto oblasti.

Prečo sa do pozície generálneho riaditeľa UABC rozhodol ruský prezident vymenovať Alexeja I. Fedorova? Odpoveď na túto otázku môžeme azda nájsť vo Fedorovovom spoluvlastníctve leteckého závodu Irkut, ako aj v jeho predchádzajúcom pôsobení na poste generálneho riaditeľa spoločnosti MiG. Tieto dve spoločnosti totiž pravdepodobne v roku 2007 získajú kontrakt na sedem z celkového počtu 11 pilotných projektov UABC. Pre Fedorova však nebude až také ľahké sadnúť si do riaditeľskej

stoličky. Pred obsadením pozície šéfa UABC bude totiž musieť najprv pôsobiť na pozícii zástupcu generálneho riaditeľa Komisie pre integráciu a letecký priemyselný komplex, ktorú v súčasnosti (v roku 2007) riadi minister priemyslu a energetiky Ruskej federácie Viktor Christenko. Práve táto komisia má na starosti reorganizáciu ruského leteckého priemyslu. Tieto skutočnosti smerujú k očakávanému predpokladu, že Fedorov, ako kľúčová osoba UABC, bude mať posledné právo veta pri schvaľovaní obchodov v rámci ruského leteckého priemyslu s prirodzeným vplyvom na bezpečnostnú politiku Ruskej federácie a s výrazným vplyvom na medzinárodnú bezpečnosť.

Je teda UABC riešením na vzkriesenie leteckého priemyslu? Podľa môjho názoru bude mať vznik UABC svoje významné pozitíva, ale aj výrazné negatíva. Medzi pozitíva bude určite patriť zjednodušenie finančnej kontroly v leteckom priemysle a efektívnejšie využívanie štátneho rozpočtu, ktoré RF oficiálne vyhlasuje. Vznik UABC bude mať pozitívny vplyv aj na konkurencieschopnosť RF na globálnom trhu s leteckou technikou. Samozrejme dôjde k posilneniu úlohy štátu, čo však už môžeme zaradiť k negatívam. Aktuálna situácia je totiž až priveľmi priehľadná. Vytvorením UABC, do vedenia ktorého prezident Putin dosadil svojho človeka, dôjde k úplnej kontrole ruského leteckého priemyslu zo strany štátu. Z pohľadu Ruskej federácie však bude vytvorenie UABC všeliakom na vlastný letecký priemysel, ktorý s veľkou pravdepodobnosťou postaví ruskú leteckú produkciu na nohy a vráti jej lesk minulých čias.

ČO S TÝM MÁ BEZPEČNOSŤ?

V súčasnosti dominujúce bezpečnostné hrozby teroristických útokov sú asymetrické. To znamená, že je ťažké, ak nie nemožné, odhadnúť čas a intenzitu ich konkrétneho prejavu. To, samozrejme, znižuje možnosť obranných opatrení.

Bude mať teda integrácia ruského leteckého priemyslu vplyv aj na medzinárodnú bezpečnostnú situáciu? Skúsme si to analyzovať. Vytvorením UABC dôjde od 1. apríla 2007 k zlúčeniu siedmich ruských leteckých závodov (*Suchoj, MiG, Kazan Aviation, Sokol Plant, Tupolev, Iljušin a Irkut*) a piatich dizajnerských agentúr (*V/O Aviaexport, Chkalov NAPO, Iljušin Finance Company, Finance Leasing Company a Gagarin KnAAPO*). Vytvorí sa tak piata najväčšia letecká korporácia na svete s podielom na trhu v celkovej hodnote 17 miliárd USD do roku 2017. Môžeme teda konštatovať, že ruská vláda touto fúziou deklaruje jasný úmysel investovať viac finančných prostriedkov do svojho leteckého priemyslu. Práve táto skutočnosť stojí za predpokladom, že Ruská federácia získa v priebehu roku 2007 významné postavenie vo finančných transakciách, uskutočňovaných v rámci obchodov v oblasti svetového leteckého priemyslu, ale stane sa aj veľmi vplyvným hráčom na poli svetovej bezpečnostnej rovnováhy. Ako piaty najvýznamnejší hráč globálneho leteckého priemyslu bude tvoriť protiváhu najmä vo vzťahu k USA, čo, samozrejme, privítajú protiamericky naladené štáty, najmä rizikové krajiny z Blízkeho i Ďalekého východu, z nich najviac pravdepodobne Irán či Sýria. V súčasnosti nie je celkom jasné, aký oficiálny postoj k týmto krajinám RF zaujme. Je možné len teoreticky uvažovať o tom, že v rámci daného vývoja medzinárodnej bezpečnostnej situácie sa RF pravdepodobne nebude obracať k rizikovým krajinám chrbtom. A to nielen v oblasti leteckého priemyslu, ale s veľkou pravdepodobnosťou aj v komplexnej vojenskej výrobe. Ako však potom budú reagovať západné krajiny?

Ďalšou otázkou je, ako sa k takýmto aktivitám Ruskej federácie postaví USA. Narušia sa vzájomné diplomatické vzťahy medzi USA a RF? Skúsme si to krátko analyzovať. Ak označíme možné zlyhanie diplomatických vzťahov medzi USA a Ruskou federáciou pojmom bezpečnostný incident, tak príčiny zlyhania týchto diplomatických vzťahov môžeme označiť ako bezpečnostnú hrozbu. Nedostatočné možnosti medzinárodného spoločenstva zabrániť obchodom s rizikovými krajinami potom môžeme nazvať bezpečnostnou zraniteľnosťou. A práve táto bezpečnostná zraniteľnosť môže byť zneužitá bezpečnostnou hroz-

bou. Kombináciu pravdepodobnosti, že nastane bezpečnostný incident a jeho možného následku potom nazveme bezpečnostné riziko. Aby sme teda vedeli adekvátne reagovať na bezpečnostné riziko, musíme ho analyzovať, určiť jeho závažnosť a nakoniec koordinovať medzinárodné aktivity na jeho usmerňovanie. Presne takýto postup, ktorý má paralelu v oblasti informačnej bezpečnosti, by mohol byť kľúčom aj pre riešenie podozrivých obchodov nielen v oblasti ruského leteckého priemyslu, ale aj v kontexte globálnej zbrojárskej produkcie Ruskej federácie.

Je naozaj reálne, že Ruská federácia sa v rámci vlastných obchodov v oblasti leteckého priemyslu začne intenzívnejšie orientovať na „darebácke štáty“? Podľa môjho názoru by orientácia na rizikové krajiny pre Ruskú federáciu pravdepodobne znamenala, že sa dostane pod silný tlak medzinárodného spoločenstva, ktoré sa bude všetkými dostupnými prostriedkami snažiť zabrániť takémuto obchodovaniu s ruským zbrojným materiálom. Ruská federácia však oficiálnymi cestami deklaruje, že nijaké zahraničné sankcie nemôžu ublížiť ruskej ekonomike, ruskej vláde ani Ruskej federácii ako takej. Preto v prípade, že by sa vzťahy medzi dvomi najsilnejšími svetovými mocnosťami RF a USA – dostali opäť na bod mrazu, nie je úplne vylúčené, že sa Ruská federácia bude v rámci svojich vojenských obchodov čoraz väčšími obracať na rizikové krajiny, resp. politicky slabé a politicky krehké krajiny. Z tých politicky nestabilných krajín môže ísť najmä o krajiny Afriky, Stredného východu i Južnej Ázie. A práve masová chudoba, obrovské sociálne rozdiely, nedostatočné vzdelanie, nezamestnanosť, populačná explózia, ekonomický úpadok, korupcia, nestabilné politické režimy a rozšírené extrémistické skupiny v týchto krajinách by v kombinácii s dodávkami novej leteckej techniky i zbraňových systémov znamenali vážnu bezpečnostnú hrozbu pre celé medzinárodné spoločenstvo.

USA i Európska únia permanentne varujú Ruskú federáciu pred dodávkami zbraní do takýchto problémových krajín. Riziko je skutočne veľké. Ved' jadrové zbrane vlastní už Izrael, Pakistan, India, v dohľadnej budúcnosti ich pravdepodobne bude vlastniť aj Severná Kórea. Chemické zbrane vlastní Čína, Egypt, India, Irán, Pakistan i Sýria. S programom vývoja a výroby chemických zbraní sa spojuje Izrael a Severná Kórea. S programom vývoja a výroby biologických zbraní zasa Čína a Sýria. Nosiče zbraní hromadného ničenia vlastní Čína, balistické riadené strely stredného (do 3000 km) a ďalekého dosahu (do 5500 km) vlastní Irán, Severná Kórea, Pakistan, India, Izrael, Saudská Arábia, Čína a v budúcnosti ich bude vlastniť pravdepodobne aj Severná Kórea.

ČO MÔŽE TRANSFORMÁCIA PRINIESTĚ RUSKU?

Ruská federácia sa chce v oblasti konštrukcie civilných i vojenských lietadiel orientovať na svetový trh. Táto orientácia je daná skúsenosťami vo svete, podľa ktorých letecký priemysel môže prežiť, len ak má ročný obrat vyšší ako 5 alebo 6 miliárd USD. Ruské letecké spoločnosti majú v rámci vlastnej krajiny ročný obrat 100 až 200 miliónov USD, v blízkej budúcnosti po aktivácii UABC to však môže byť 500 až 800 miliónov. Ruský trh teda nie je schopný skúpiť produkciu celého svojho domáceho leteckého priemyslu. Ambícia orientovať sa na svetový trh s lietadlami si však vyžaduje uspokojiť ďalšie kvalitatívne požiadavky. Na to bude potrebné sústrediť úsilie všetkých nezávislých konštruktérov, ich projekty a finančný potenciál. Keďže štát nemá dost prostriedkov na financovanie množstva podobných projektov, bude sa musieť RF sústrediť na niektoré skutočne realizovateľné projekty.

Práve táto skutočnosť bola akýmsi štartovacím impulzom rozhodnutia súčasnej ruskej vlády integrovať letecký priemysel do jednej štátom riadenej organizácie. Už po avizovaní transformácie zaznamenala Ruská federácia zvýšený nárast záujmu zahraničných leteckých spoločností o spoluprácu s UABC v rámci vývoja nových civilných i vojenských lietadiel. Nasvedčuje tomu i snaha európskej leteckej spoločnosti Airbus o vzájomnú spoluprácu pri vývoji nového civilného lietadla typu Airbus A350. Podiel Ruskej federácie by v tomto obchode predstavoval 21 miliárd eur s výhľadom do roku 2030. Podľa odhadov expertov chce

Airbus prostredníctvom tejto ponuky dosiahnuť, aby sa najväčšia ruská dopravná letecká spoločnosť Aeroflot, ktorá chce v hodnote 3 miliárd eur kúpiť spolu 22 civilných lietadiel s dlhým doletom, rozhodla práve pre európskeho výrobcu. Ruská federácia sa v snahe oživiť letecký strojársky priemysel takisto vo veľkej miere spolieha na projekt regionálneho ruského nadzvukového lietadla typu RRJ, na ktorom pracuje ruská skupina Suchoj s pomocou americkej spoločnosti Boeing. Vlajkové ruské aerolínie Aeroflot si už objednali 30 kusov týchto lietadiel v hodnote 820 miliónov USD s termínom začatia dodávok v roku 2008.

Okrem týchto pozitívnych ohlasov však Ruská federácia v súvislosti so vznikom UABC môže očakávať aj množstvo problémov, medzi ktorými bude rezonovať najmä skutočnosť, že v rámci UABC pravdepodobne medzi akcionármi zúčastnených podnikov dôjde k nedorozumeniam pri realizácii konkrétnych projektov, ako aj pri nevyhnutnej výmene akcií. Doteraz totiž nie je jasné, čo sa stane s akciami terajších podnikov, ktoré si akcionári nestihnú do 1. apríla 2007 zameniť za nové akcie UABC. Ďalším veľkým problémom pravdepodobne bude nedostatok kvalifikovaných riadiacich odborníkov v rámci ruského leteckého priemyslu. Spoločnosť UABC však tento problém s veľkou pravdepodobnosťou vyrieši ustanovením dvoch nezávislých kvalifikovaných odborných riaditeľov v dozornej rade UABC, ktorí obsadia dve z celkového počtu 14 kresiel.

Na uskutočnenie reforiem celého ruského obranného priemyslu bude dohliadať Federálna agentúra pre priemysel (RO-SPROM), ktorá do konca roku 2010 plánuje vytvoriť 40 až 45 podobných holdingových spoločností a výskumných centier. Tento proces však bude s veľkou pravdepodobnosťou spomaľovať byrokracia ruského právneho systému. Vláda Ruskej federácie bude musieť v najbližšej budúcnosti upraviť aj platový systém vo vojenskej výrobní sfére, kde je priemerný zárobok 340 USD oproti národnému priemeru 390 USD.

Transformácia leteckého priemyslu do UABC bude mať významný vplyv na medzinárodnú bezpečnosť s priamym účinkom na globálny obchod s vojenským leteckým materiálom. Šok zo zahraničnej konkurencie nebude okamžitý. Ruská strana bude aj naďalej vyhodnocovať silu konkurenčného tlaku, ktorému sú a budú ruské podniky vystavené. Zvyšovanie kvality lietadiel v silnej medzinárodnej konkurencii sa prejaví nielen v civilnej oblasti, ale najmä v oblasti vojenskej leteckej techniky. Logika výroby vlastnej leteckej techniky namiesto jej dovozu bude tvoriť hlavný smer politiky v tejto oblasti, čo v najbližšej budúcnosti výrazne ovplyvní medzinárodnú bezpečnosť. A to najmä za predpokladu, že fungovanie vojenskej časti UABC a jej vplyv na medzinárodnú bezpečnosť bude stáť najmä na modernizácii najnovších verzií strojov MiG-29 a MiG-31 a ich dodávkach na svetové trhy, na modernizácii ľahkého cvičného a bojového lietadla typu MiG-AT a na vývoji viacúčelovej stíhačky novej generácie v strednej hmotnostnej kategórii.

V prípade, že by predajnosť pokročilých verzií MiG-29 začala prudšie klesať, prototyp viacúčelovej stíhačky novej generácie stroja by mohol vzlietnuť už v období rokov 2012 až 2015, čo je strednodobý horizont. Tieto aktivity výrazne posilnia vplyv Ruskej federácie v oblasti medzinárodných vojenských transakcií leteckej techniky a tým jej zabezpečia vhodné východiskové postavenie ako jedného z globálnych aktérov v riadení aktuálnej situácie v oblasti medzinárodnej bezpečnosti. Neustály vývoj a práce na konceptoch ruských viacúčelových bojových lietadiel nových generácií budú tvoriť ťažisko možného naklonenia pomyselných váh medzinárodnej bezpečnosti na ruskú stranu. UABC na posilnenie svojho postavenia globálneho hráča na poli medzinárodnej bezpečnosti spolu s ruským ministerstvom obrany začne pravdepodobne opäť uvažovať aj o vývoji ľahšej, jednoduchšej a hlavne lacnejšej stíhačky, zhruba v kategórii F-16 či F-35.

V dnešnom svete neexistuje nijaká „zóna mieru a absolútnej bezpečnosti“. Bezpečnostné prostredie a bezpečnostné hrozby sa výrazne zmenili a vyžadujú úzku viacdimeziálnu spoluprácu a dlhodobú komplexnú stratégiu krajín s dostatočným potenciálom a komplementárnymi schopnosťami. A to najmä v sú-

časnosti, ktorá je zložitá nielen z pohľadu medzinárodnej bezpečnostnej situácie, ale aj ekonomického rozvoja a ekonomickej stability. Na túto skutočnosť bude musieť prihliadať aj Ruská federácia v rámci aktivít v oblasti rozvoja svojho zbrojného priemyslu s dôrazom na vojenský i civilný letecký potenciál. Práve letecký priemysel totiž bude od 1. apríla 2007 v úlohe pilotného projektu plniť úlohu prvého ruského strategického hospodárskeho odvetvia integrovaného do jednej štátom riadenej organizácie UABC a podľa ruských politikov sa pre Ruskú federáciu stane kľúčovým odvetvím s výrazným ekonomickým prínosom.

stanislav.gulas@ata-sac.org

(Autor je zástupcom riaditeľa spoločnosti KELCOM International, spol. s r. o., Nové Zámky a analytikom SAC.)

REFERENCIE

Abdullaev, Nabi: Nový ruský letecký gigant. In: Defense News, 2006, ročník 21, č. 45, str. 32.

Abdullaev, Nabi: Ruský obranný priemysel sa pomaly stavia na nohy. In: Defense News, 2006, ročník 21, č. 45, str. 22.

Matúš Korba

RUSKÁ FEDERÁCIA A JEJ VNÍMANIE MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI II.

Strategické jadrové sily predstavujú hlavnú oporu mocenského postavenia RF a vo vojenskej dimenzii bezpečnosti jej zaručujú rolu globálneho aktéra. Ruská federácia ako jediný nástupnícky štát bývalého Sovietskeho zväzu zdedila jeho nekonvenčný vojenský potenciál a v dôsledku toho si zachovala jadrovú paritu s USA. Pripomeňme, že Francúzsko, Veľká Británia, Čína, Izrael, India, Pakistan a Severná Kórea disponujú mnohonásobne menším jadrovým potenciálom než USA a Ruská federácia. Na základe týchto skutočností venovali domáce politické a vojenské špičky ruským strategickým jadrovým silám maximálnu pozornosť už v 90. rokoch, keď RF prekonávala komplikované obdobie politických a hospodárskych reforiem.

Po nástupe administratívy prezidenta Putina ostal tento trend zachovaný a postupne dochádzalo k zvyšovaniu výdavkov určených na prevádzku a modernizáciu strategických jadrových síl. V koncepčných dokumentoch a politických deklaráciách sa konštatuje, že tieto opatrenia nie sú namierené proti nijakej krajine alebo skupine krajín, predstavujú len prirodzený záujem na udržiavaní dostatočného jadrového odstrašovania. Podľa ruských politických a vojenských predstaviteľov je jadrové odstrašenie najlepšou zárukou teritoriálnej integrity a bezpečnosti Ruskej federácie a garanciou jej medzinárodného mocenského postavenia.

Ruská federácia v roku 2006 disponovala 927 strategickými nosičmi jadrových zbraní, ktoré boli v bojovej pohotovosti. Ide o medzikontinentálne balistické raketové riadené strely odpaľované z pozemných (stacionárnych a mobilných) základní a z jadrových ponoriek, ako aj o strategické bombardovacie lietadlá s manévrujúcimi riadenými strelami. Tieto nosiče boli vybavené 4 399 jadrovými bojovými hlavicami. Ruská federácia prevzala všetky medzinárodné záväzky bývalého Sovietskeho zväzu v oblasti znížovania počtu strategicko- jadrovej výzbroje. Od svojho vzniku v roku 1992 až do roku 2005 vyradila z výzbroje a zlikvidovala 1 328 pozemných a ponorkových odpaľovacích základní pre medzikontinentálne balistické raketové riadené strely a 2 670 kusov týchto striel. Ďalej bolo vyradených a zlikvidovaných 45 strategických jadrových ponoriek a 66 strategických bombardovacích lietadiel.

Ruská federácia je signatárom dvoch kľúčových bilaterálnych dohôd s USA, ktoré garantujú zachovanie vzájomnej jadrovej parity oboch krajín pri paralelnom zmenšovaní ich jadrových potenciálov. Prvou z nich je Zmluva o redukcii počtov jadrových zbraní I. (*Strategic Arms Reduction Treaty I. – START I*), ktorá bola podpísaná v roku 1991. K postupnému naplneniu jej záväzkov došlo k decembru 2001 a následne v máji 2002 bola podpísaná Zmluva o redukcii strategických ofenzívnych potenciálov (*Strategic Offensive Reduction Treaty – SORT*). Na základe tohto do-

hovoru, ktorý Kongres USA ratifikoval v marci 2003 a Štátna дума RF v máji 2003, sa obidva štáty zaviazali znížiť počet svojich jadrových bojových hlavic na 1 700 – 2 200 kusov do konca roku 2012.

Kohút, Michal: Stav bezpečnostného prostredia a bezpečnostné hrozby. Banská Bystrica: Euroatlantické centrum 2006, s. 3, 23.

Koudelka, Lubor pplk. Mgr., Marek Luboš pplk. Ing., Bulant Pavel pplk. Ing.: Protiraketová obrana: Zbytečnosť alebo nutnosť. Praha: Ministerstvo obrany ČR 2007.

Minnick, W.: Ruská bojová technika dominuje na čínskej leteckej show v Zhuhai. In: www.defensenews.com, 2006. <http://defensenews.com/story.php?F=2328591&C=airwar>, navštívené: 27. 3. 2007.

Rigby, B.: Boeing ukončil rok s 1044 objednávkami na lietadlá. In: www.defensenews.com, 2007. <http://www.defensenews.com/story.php?F=2461888&C=america>, navštívené: 1. 4. 2007.

SÚČASNÁ BEZPEČNOSTNÁ AGENDA RUSKEJ FEDERÁCIE

Ruské koncepčné dokumenty sa od roku 2000 neaktualizovali, takže pre analýzu najnovších trendov zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky Ruskej federácie je možné využiť len oficiálne vyhlásenia jej najvyšších politických predstaviteľov a nimi prijaté rozhodnutia a realizované opatrenia. Na základe vyjadrení prezidenta Putina, bývalého ministra obrany a súčasného prvého podpredsedu vlády Sergeja Ivanova, ministra zahraničných vecí Sergeja Lavrova a ďalších politikov sa dá konštatovať, že v priebehu roku 2007 sa RF sústreďuje na niekoľko kľúčových aspektov bezpečnostnej agendy.

Na medzištátnej úrovni a pri pôsobení v rámci medzinárodných organizácií bude RF asertívnejšie deklarovať potrebu urýchlenia procesu premeny unipolárneho systému globálnej bezpečnosti na systém multipolárny. Túto transformáciu podľa ruských politikov sprevádza zápas štátov o prerozdelenie sfér vplyvu a o udržanie svetového líderstva v prípade USA, respektíve o získanie regionálneho líderstva v prípade ostatných mocností. Tento zápas podľa nich spôsobuje vyostrenie súperenia vo všetkých oblastiach medzinárodných vzťahov a Ruská federácia bude rovnako ako ďalšie regionálne mocnosti obhajovať a presadzovať svoje štátne záujmy.

Prezident Putin 11. februára 2007 na konferencii v Mníchove v tejto súvislosti vyhlásil, že Ruská federácia nemá ambíciu stať sa superveľmocou, akou bol Sovietsky zväz. Podľa jeho slov však Ruská federácia pozná svoju cenu a svoj význam v medzinárodných vzťahoch, a preto chce vytvoriť multipolárny systém,

ktorý väčšmi vyhovuje súčasným podmienkam a lepšie zaistí globálnu stabilitu a bezpečnosť v jednotlivých regiónoch.

Ďalšou prioritou ruskej bezpečnostnej agendy je udržanie významu Bezpečnostnej rady OSN ako jedinej platformy na regulovanie medzinárodnej bezpečnosti. Ruskí politici oficiálne deklarujú, že Ruská federácia sa cíti ohrozená nedodržiavaním medzinárodnoprávných noriem a prisilnou tendenciou USA a ich spojencov používať vojenskú silu pri riešení medzinárodných problémov. Ide podľa nich o dôsledok unipolárnych tendencií, keď USA vystupujú ako jediný centrum moci, sily a rozhodovania, ktoré presadzuje svoje záujmy na úkor záujmov iných aktérov.

Ruská federácia zásadne odmieta možnosť, že by sa bezpečnostné krízy a konflikty mohli riešiť s mandátom NATO alebo EÚ a použitie vojenskej sily podmieňuje len mandátom Bezpečnostnej rady OSN, v ktorej má stále členstvo a právo veta.

Ruská federácia bude vystupovať proti ďalšiemu rozširovaniu NATO na východ do priestoru SNŠ. Podľa ruských politikov rozširovanie Aliancie neposilňuje bezpečnosť Európy, ale vytvára nové deliace čiary a má konfrontačný potenciál. Týka sa to najmä perspektívy členstva Gruzínska a Ukrajiny v NATO, keďže ide o krajiny SNŠ a tento priestor je vnímaný ako tradičná sféra ruského vplyvu. Ruská federácia neposudzuje proces transformácie NATO len na základe politických deklarácií predstaviteľov jeho členských štátov, ale najmä na základe praktických krokov v podobe približovania sa vojenskej infraštruktúry Aliancie k ruským hraniciam. Z tohto dôvodu bude Ruská federácia na tieto kroky reagovať posilňovaním svojho vojenského potenciálu a urýchlením komplexnej modernizácie Ozbroyených síl RF v horizonte roku 2015.

Ďalšou prioritou ruskej bezpečnostnej agendy je udržanie rovnováhy strategických jadrových potenciálov a parity s USA. Ruskí politici deklarujú, že do roku 2012 splnia svoje záväzky, ktoré vyplývajú z bilaterálnych dohôd s USA a znížia počet jadrových zbraní na stanovenú úroveň 1 700 – 2 200 kusov. Prezentujú tiež záujem na oživení medzinárodných odzbrojovacích procesov a ich hlavným cieľom je nedopustiť militarizáciu vesmíru. Za týmto účelom Ruská federácia v prvej polovici roku 2007 predloží návrh medzinárodnej konvencie o zákaze rozmiestňovania zbraňových systémov na obežnej dráhe okolo Zeme.

V priebehu roku 2007 bude Ruská federácia reagovať na plány USA rozmiestniť svoj protiraketový systém v Európe. Očakávanú výstavbu komponentov tohto systému v strednej Európe považuje za neopodstatnené narušenie strategickej rovnováhy a hrozbu pre svoju bezpečnosť. Podľa názoru ruských politikov pôjde o bezprecedentný krok, ktorý môže vyvolať preteky v zbrojení. Ruská federácia podľa nich nezopakuje chyby Sovietskeho zväzu a vyhne sa takýmto pretekcom prostredníctvom asymetrických opatrení. Tieto opatrenia sa budú týkať zvyšovania schopnosti ruských medzikontinentálnych balistických riadených raketových striel prekonať akýkoľvek systém protiraketovej obrany.

SPOLU S NATO?

Ruská federácia ponúka alternatívne riešenie v podobe spoločného systému protiraketovej obrany, na ktorom by participovala spolu s členskými krajinami NATO. Ruskí predstavitelia v tejto súvislosti zároveň nevylučujú možnosť eventuálneho odstúpenia od Zmluvy o balistických raketových riadených streloch stredného a krátkého dosahu (*Medium and Short Range Ballistic Missiles Treaty – MSRBM Treaty*). Tento dohovor bol podpísaný medzi USA a bývalým Sovietskym zväzom ešte v roku 1987 a znamenal jeden z kľúčových krokov vedúcich ku koncu studenej vojny.

V súvislosti s vojenským rozmerom bezpečnosti Ruská federácia veľmi citlivo reaguje na kvalitatívne zaostávanie svojich ozbrojených síl za vojenskými spôsobilosťami USA a za úroveň amerických konvenčných zbraňových systémov. Preto zvýšený dôraz kladie na ratifikáciu Adaptovaného dohovoru o konvenčných ozbrojených silách v Európe (*Adapted Treaty on Conventional Armed Forces in Europe – Adapted CFE Treaty*). Ruská federácia tento dohovor ratifikovala už v roku 2001 a požaduje to aj od členských krajín NATO. Neuznáva ich argument, ktorý ratifi-

káciu podmieňuje stiahnutím ruských jednotiek z Gruzínska a Moldavska, tak ako sa k tomu Ruská federácia zaviazala na Istanbulskom summite OBSE v novembri 1999. Ruskí politici deklarujú, že do konca roku 2008 stiahnu svoj kontingent z Gruzínska a na jeho území ostanú len mierové sily v Južnom Osetsku a Abcházsku, na ktoré sa dohovor nevzťahuje. V prípade Moldavska však Ruská federácia ostane vojensky prítomná až do vyriešenia problému v Podnestersku. Ruskí politici argumentujú tým, že 1 500-členný vojenský kontingent v Moldavsku (vrátane mierových síl v Podnestersku) je menší ako počet amerických vojakov, ktorí sa budú rozmiestňovať na nových základniach v Rumunsku a Bulharsku. Vo februári 2007 Ministerstvo zahraničných vecí RF konštatovalo, že v prípade nedosiahnutia kompromisu v týchto otázkach je Ruská federácia pripravená odstúpiť od Adaptovaného dohovoru o konvenčných ozbrojených silách v Európe.

Medzi priority ruskej bezpečnostnej agendy bude s najväčšou pravdepodobnosťou patriť aj otázka ďalšieho pôsobenia OBSE. Ruská federácia kritizuje súčasné fungovanie tejto organizácie, ktorá podľa nej stráca svoj predchádzajúci význam platformy pre politicko-vojenskú spoluprácu všetkých európskych krajín. Minister zahraničných vecí Lavrov sa už 4. decembra 2006 na zasadnutí ministerskej rady OBSE v Bruseli vyjadril, že ak sa OBSE definitívne zmení na „humanitárnu a pozorovateľskú“ organizáciu, tak jej členské štáty budú mať plné právo sa rozhodnúť, či chcú alebo nechcú v takejto organizácii naďalej pôsobiť. Rovnako kriticky sa k OBSE postavil aj prezident Putin vo svojom príhovore 11. februára 2007 na konferencii v Mníchove.

Vystúpenie prezidenta Putina a vyhlásenia ďalších predstaviteľov RF, ktoré odzneli vo februári 2007, vyvolali v zahraničných médiách rozporuplné ohlasy a obavy. Analýza ruskej zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky však potvrdzuje, že tieto vyjadrenia nepredstavujú nijaký nový trend v stratégii RF a nejde ani o zmenu jej politického kurzu. Názory ruských politikov plne korešpondujú s ich vnímaním medzinárodnej bezpečnosti a sú v súlade s dlhodobými prioritami RF. Jediným špecifikom týchto vyjadrení v porovnaní s minulosťou bola otvorenosť pri pomenovaní ruských záujmov a ostrosť kritiky rôznych aspektov medzinárodnej bezpečnosti, ktoré sú v rozpore s týmito záujmami.

Tento aspekt signalizuje zvýšenie asertivnosti ruskej politiky a súvisí s aktivizáciou jej medzinárodného pôsobenia. Ide o iniciatívu prezidenta Putina, ktorý má eminentný záujem počas svojho posledného roka vo funkcii dosiahnuť výraznejšie presadenie sa Ruskej federácie v úlohe regionálneho aj globálneho aktéra. Putin považuje súčasnú politickú stabilizáciu a hospodársku konsolidáciu Ruskej federácie za úspech svojho sedemročného pôsobenia vo funkcii prezidenta a tento úspech plánuje zúžitkovať v zahraničnopolitickej a bezpečnostnej oblasti. V tejto súvislosti sa očakáva aj aktualizácia takých dokumentov, ako Koncepcia zahraničnej politiky RF a Vojenská doktrína RF. Prostredníctvom prijatia nového znenia týchto koncepčných dokumentov sa prezident Putin bude ešte pred svojím odchodom z funkcie (po voľbách v marci 2008) usilovať o vyplnenie strednodobého smerovania zahraničnej, bezpečnostnej a obrannej politiky Ruskej federácie.

korba_mat@yahoo.co.uk

(Autor je projektovým koordinátorom Centra bezpečnostných štúdií. Prvú časť článku si môžete prečítať v *Strategických štúdiách* 1/2007.)

REFERENCIE

- Batašev, Anatolij: Mjunchenskaja reč Putina. *Meždunarodnik*, 19. 2. 2007, <http://mezhdunarodnik.ru/magazin/6415.html>
- Burns, William: Atoms for Peace Revisited: A New Agenda for U.S.-Russian Nuclear Leadership. *Centre for Defence Information*, 1. 3. 2007. <http://www.cdi.org/russia/johnson/2007-special-post-burns.cfm>
- De Haas, Marcel: Russia's Upcoming Revised Military Doctrine. *PINR Reports*, 26. 2. 2007, http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=622&language_id=1

Gorenburg, Dmitry: Great Promise Unfulfilled. PONARS Working Paper No. 26, Centre for Strategic and International Studies, February 2006, http://www.csis.org/media/csis/pubs/ruseur_wp_026.pdf

Kokošin, Andrej: Krizis odnopoljarnogo mira. Političeskaja ekspertnaja seť Kreml.org, 26. 2. 2007, <http://www.kreml.org/opinions/143002709>

Krauthammer, Charles: The Putin Doctrine. The Washington Post, 16. 2. 2007, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/15/AR2007021501282.html>

Mjasnikov, Viktor: Rossiju vmontirovali v os zla. Nezavisimoje vojennoje obozrenije, 16. 2. 2007, <http://nvo.ng.ru/printed/7159>

Matúš Halás

ÚLOHA EURÓPSKEJ VEĽKORYSOSTI

Už letný pohľad na spôsob riešenia medzinárodných kríz ukáže rozdiely medzi Európou a Amerikou. Pri troche zovšeobecnenia možno povedať, že Európa má oveľa viac trepezlivosti s nespolupracujúcimi krajinami a je zároveň menej ochotná používať silu ako prostriedok na dosiahnutie želaného výsledku. Príkladmi, na ktorých to ukážeme v tomto článku, sú tri blízkovýchodné otázky: izraelsko-palestínsky konflikt, iránsky jadrový program a vojna v Iraku. Na vysvetlenie rozdielov medzi americkým a európskym pohľadom nám poslúži Teória hier.

Začiatkom 80. rokov spôsobil Robert Axelrod menšiu revolúciu v sociálnych vedách, keď ukázal, že aj v anarchickom prostredí plnom egoistov je možné dosiahnuť spoluprácu medzi aktérmi. Ak to preložíme do jazyka medzinárodných vzťahov, tak aj v systéme suverénnych štátov, ktoré sa usilujú maximalizovať len svoju vlastnú bezpečnosť, je trvalý mier dosiahnuteľný aj bez univerzálnej vlády. Hobbesovu dobre známu vojnu všetkých proti všetkým teda možno prekonať.

Axelrod vychádzal vo svojej práci z jednoduchej dilemy dvoch väzňov prichytených pri číne. Každý z nich dostane od prokurátora nasledovnú ponuku. Ak sa jeden prizná a pomôže usvedčiť svojho spolupáchateľa, ktorý sa priznať odmieta, súd na to v procese prihliadne a prepustí ho na slobodu. Jeho partner bude zatiaľ tvrdo pykať. Ak by ani sa ani jeden z nich nepriznal, budú obaja usvedčení z drobného priestupku. Trest by si ale rýchlo odpykali. No ak náhodou spolupáchateľ povolí a bude vypovedať, pre toho druhého je vždy výhodnejšie, ak sa taktiež prizná, aby nemusel niesť celý trest za hlavný zločin sám. Bez ohľadu na to, ako sa zachová druhý väzeň, je teda vždy výhodnejšie vypovedať, ako mlčať.

Riešenie dilemy je jednoduché. Opakovanie hry totiž ponúka možnosť reciprocity. Ak v minulom kole môj spoluhráč podvádzal/nespolupracoval, v ďalšom kole sa rovnako zachovám aj ja a zabránim mu tým, aby zarábal na môj úkor. Axelrod usporiadal turnaj stratégií rôznych hráčov a naozaj ako najúspešnejšia stratégia sa ukázala stará známa *oko za oko, zub za zub* (tit-for-tat alebo TFT) stojaca práve na reciprocite. Disponuje troma kľúčovými vlastnosťami, ktoré jej pri predpoklade heterogénnej populácie zaručujú úspech. Hráč, ktorý ju používa, nikdy nepodvádzá ako prvý, každý podvod okamžite opláca podvodom v ďalšom kole a je ochotný opäť spolupracovať, len čo tak urobí protivník. Úžasnou výhodou tejto stratégie je, že sa vie uchytiť a rozšíriť aj v populácii notorických podvodníkov za predpokladu invázie malej skupinky TFT hráčov a dostatočne veľkého počtu opakovaní.

Príbeh však nie je taký ružový. Ak do turnaja zakomponujeme možnosť šumu, resp. nepochopenia súperovho konania, TFT prudko stráca na efektívite. Z omylu vyplývajúci koniec spolupráce totiž takýto hráč nedokáže napraviť. Aj tu sa však ponúka riešenie. Nowak a Sigmund v roku 1992 dokázali, že istý stupeň veľkorysosti či tolerancie voči podvádzaniu dokáže eliminovať následky komunikačného šumu v kooperujúcej populácii. Preto hneď ako sa vďaka evolúcii rozšíri v populácii TFT, nastupuje na jej miesto ešte efektívnejšia stratégia GTFT (*generous tit-for-tat*). Jej nevýhodou však je, že sa nevie tak ľahko uchytiť v nehostinnom prostredí.

TRANSATLANTICKÉ HRY

Prijatím Hobbesovho prirodzeného stavu ako základne pre výskum medzinárodných vzťahov sa nám otvárajú netušené možnosti. Michael Taylor objasnil vzťah medzi dilemou väzňa a Hobbesom, čím nám umožnil nový pohľad na medzinárodné vzťahy. Vynechajú všetky detaily súvisiace s priestorovým členením, zmenami stratégií a pravdepodobnosťou interakcií medzi štátmi, na čo tu nie je dostatok priestoru, možno dospieť k veľmi zaujímavým výsledkom, identickým s realitou transatlantic-

kých vzťahov. Model simulujúci podmienky medzinárodnej politiky vedie k vytvoreniu populácie kooperujúcich hráčov. Pre dosiahnutie odolnosti populácie voči systémovým otrasom pri nízkom stupni zániku štátov je nutné, aby sa na jej okraji (ide o priestorový model) nachádzali hráči používajúci stratégiu TFT. Ich funkciou je chrániť pred nehostinným prostredím okolia vnútorné jadro skupiny používajúce GTFT. Na druhej strane slúži GTFT na stabilizáciu spolupráce, pretože prekonáva šum, ktorý by bol pre TFT inak osudný. Takéto dopĺňanie sa zvyšuje efektívnosť a celkový súhrn ziskov z interakcií. Ak by TFT nebránilo zneužívaniu veľkorysosti GTFT zo strany notorických podvodníkov, museli by aktéri GTFT buď zmeniť stratégiu úplne, a tým znížiť efektívnosť (dôvodom je nižšia schopnosť udržať sa v nehostinnom prostredí), alebo by ju aspoň niektorí z nich museli pozmeniť na originálnu TFT. Opäť by tak vznikla potrebná bariéra pred okolitým svetom.

Oblasť severného Atlantiku vykazuje všetky vlastnosti takejto kooperujúcej populácie hráčov. To, že jej členovia sú najefektívnejší v prekonávaní bezpečnostnej dilemy a teda aj vo vytváraní vhodných podmienok pre hospodársku prosperitu, najlepšie dokazuje zoznam krajín patriacich do klubu bohatých (OECD). Viac ako 60 rokov tzv. demokratického mieru zasa potvrdzuje kooperatívny charakter danej oblasti sveta. No a napokon najlepším predpokladom podobnosti používaných stratégií (TFT a GTFT), ako aj vzniku bezpečnostného spoločenstva, kde viac vojna neprichádza do úvahy, je vnútorné usporiadanie daných štátov stojace na rovnakých liberálno-demokratických hodnotách. Ak je naozaj tak, musí byť v severoatlantickej oblasti možné rozlíšiť štáty, ktorých úlohou je primárne ochrana ostatných (stratégie TFT), a štáty, ktoré majú naopak zabráňovať stroskotaniu spolupráce kvôli systémovým otrasom. Rozdiely medzi Spojenými štátmi a časťou Európy tomu výborne zodpovedajú.

KTO TOLERUJE PODVÁDZANIE?

Studenú vojnu v Európe možno z tohto pohľadu vnímať ako konflikt medzi spolupracujúcimi štátmi NATO a znepríateľným východným blokom. Kým prvá skupina dokázala spomenutú dilemu prekonať, druhej skupine sa to nepodarilo. Uviazla trvalo v Hobbesovom prirodzenom stave opakujúcich sa intervencií (Nemecko/Berlín 1948, 1953, 1961; Maďarsko 1956; ČSSR 1968). Hlavnú funkciu garanta bezpečnosti kooperujúcej populácie pritom plnili Spojené štáty a ich konvenčné i strategické sily v západnej Európe. Zaoštvávanie vo vojensko-technologickej oblasti i v celkových spôsobilostiach bolo u západoeurópskych krajín zapríčinené nižším tlakom na armádne výdavky práve vďaka americkej prítomnosti. Po páde železnej opony a následnom poklese európskych záležitostí v rámci zoznamu zahraničnopolitických priorít USA sa veľkorysosť európskych štátov dostáva do priameho kontaktu s neistým, donedávna ešte nepriateľským okolím. Isteže, reakcia na seba nenechala dlho čakať. Predovšetkým sa súbežne s vojnami v dnes už bývalej Juhoslávii (1991–1995) utvára druhý pilier EÚ – Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika. Ďalší krok prichádza s kosovskou krízou

(1999), ktorú možno považovať za podnet vedúci k vzniku Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky. Druhým prostriedkom, ktorý pomohol Európe prekonať problémy spojené so stratou záujmu USA, bolo rozširovanie. Ním sa posunula východná hranica ďalej od tradične mierumilovnejších zakladajúcich členov Európskeho združenia pre uhlie a oceľ. Ako ďalej ukážem, noví členovia Únie zaujali presne taký postoj, ako predpokladá model. Ich zahraničná politika bola bližšie k tej americkej, než k typicky európskej. Nasledujúce tri príklady ukazujú, že Spojené štáty približujúce sa k stratégii TFT, sú v medzinárodnej politike oveľa menej tolerantné voči podvádzaniu, ako ich hlavní partneri na európskom kontinente (aktéri GTFT). Snahou tu nebude ani tak posudzovať oprávnenosť konkrétnej politiky, ako skôr poukázať na rozdiely v miere veľkorysosti a v pripravenosti používať silu ako odvetu za nespôulpracú.

Asi najvýraznejšie sa rozdiely v rámci kooperujúcej skupiny štátov ukázali pred začiatkom druhej irackej vojny. Kým opozícia vedená Francúzskom a Nemeckom uprednostňovala mierové riešenie s mandátom OSN a bola ochotná poskytnúť Monitorovacej, overovacej a inšpekčnej komisii OSN (UNMOVIC) dostatok priestoru na ďalšie požadované inšpekcie, Spojené štáty trpezlivosť rýchlo stratili. Pozoruhodný je však najmä postoj ďalších európskych krajín, vyjadrený v tzv. liste ôsmich či v liste z Vilniusu. Parafrazujúc Churchilla možno povedať, že od Baltiku po Jadran sa vytvorila koalícia štátov podporujúca politiku USA voči Iraku, ktorá práve neoplývala trpezlivosťou a veľkorysťou. Z pohľadu teórie hier tu pritom nejde ani tak o samotnú spoluprácu Iraku v otázke zbrani hromadného ničenia, ako skôr o fakt, že v danej konkrétnej situácii nebol Irak (ani USA) ochotný prekonať bezpečnostnú dilemu. To umožnilo odhalenie rozdielov medzi členmi kooperujúcej populácie hráčov.

DOBRÍ A ZLÍ?

Trochu odlišná je situácia v prípade izraelsko-palestínskeho konfliktu. Aktér verný stratégii oko za oko, zub za zub dokáže vďaka okamžitej reciprocite dokonale rozlišovať medzi kooperujúcimi a podvádzajúcimi hráčmi. Veľkorysosť túto vlastnosť obmedzuje. Tým, že pripúšťa istý objem podvádzania, pretože ho prisudzuje možnej dezinterpretácii konania súpera, klesá schopnosť tolerantných hráčov rozlišovať medzi tými dobrými a zlými. Blízkovýchodný mierový proces je toho dobrým príkladom. Ten možno vnímať aj ako spor dobrého Izraela a zlého Palestínčanov, sabotujúcich každú dohodu, ktorú uzavru. Na vysvetlenie rozdielov v postojoch Spojených štátov a EÚ/európskych krajín to ale v žiadnom prípade nestačí. Výpočet vzájomných krívď je nekonečný a pokúšať sa oň nebudem. Stačí spomenúť posledný vývoj. Výstavba bezpečnostného múru a jednostranné stiahnutie sa z Gazy (2005) svedčia o izraelskej snahe fyzicky sa izolovať od nespôulpracujúceho partnera, tak ako to robí TFT v prípade možných interakcií s nehostinným prostredím. Na druhej strane konflikt medzi Hamasom a Fatahom po voľbách v januári 2006, ktorý sa hádam podarilo urovnať až nedávno vo februári v Mekke, jasne ukazuje, že perspektíva stabilnej spolupráce nie je ani do budúcnosti príliš ružová.

Európska únia a jej členské krajiny sa v tomto prípade ukazujú ako oveľa veľkorysejší aktéri než Spojené štáty. Nielenže Únia prispievala až do spomínaných volieb najväčšou časťou do rozpočtu palestínskej samosprávy (takmer 25 %), ale po inkriminovaných voľbách práve ona vypracovala tzv. dočasný medzinárodný mechanizmus, ktorý začal plne fungovať v septembri minulého roka. Ten umožnil EÚ pozastaviť podporu palestínskej samosprávy vedenej Hamasom pridrižavajúc sa pritom vlastného zoznamu teroristických organizácií, a namiesto toho prikrčiť k priamej pomoci obyvateľstvu palestínskych území. Stupeň zneužívania veľkorysosti Únie vo vzťahu k samospráve bol teda prekročený. Podobne ako USA pristúpila EÚ k prísnej reciprocite, vyžadujú okrem iného uznanie práva Izraela na existenciu. Napriek všetkému však zostáva Únia aj naďalej najväčším zdrojom pomoci v oblasti. Len za rok 2006 predstavovala vyše 300 miliónov eur. V tom istom čase mala byť naopak zrušená, presmerovaná či prehodnotená americká pomoc vo výške viac ako 500 mi-

liónov USD určená tak na krátkodobé, ako i dlhodobé projekty. V prípade Spojených štátov, ako aj v prípade Európy, bola bezpečnostná dilema vo vzťahu k Izraelu prekonaná. Postoj sa líši v prípade palestínskej samosprávy. Európske krajiny a EÚ sú vo vzťahu k nej oveľa ústretovejšie, veľkorysejšie a štedrejšie, a to aj napriek pretrvávajúcim bezpečnostným hrozbám. Opäť sa tak ponúka paralela s rozdielom medzi stratégiami GTFT a TFT, keď Európa prehlíada viac nespôulpracú ako Spojené štáty.

OKO ZA OKO

Iránsky jadrový program a zahraničnopolitické postoje s ním súvisiace znovu pripomínajú rozdiely medzi Európou a Amerikou, pokiaľ ide o stupeň trpezlivosť. Teherán zostáva verný svojej povesti nespoľahlivého partnera a dnes existuje aspoň desať dobrých dôvodov domnievať sa, že jeho jadrový program má vojenský, a nie len civilný charakter. Spojené štáty si v tejto súvislosti od roku 2002 a od dobre známeho prejavu ich prezidenta definujúceho os zla udržuujú rovnaký kurz politiky k Iránu. Presnejšie povedané odmietajú s ním rokovať (Parsi, 2007). Irán nie je ochotný prekonať bezpečnostnú dilemu podobne, ako sa to podarilo v Európe po druhej svetovej vojne, a pre USA zasa kvôli iránskej nespoľahlivosti nie je riešením postupné znižovanie náptia. Európske krajiny a predovšetkým trojica Nemecko, Francúzsko a Británia naproti tomu ukázali oveľa viac trpezlivosť pri rokovaníach s Iránom. Spomeňme len ich nátlak z konca roku 2004 vedúci k šesťmesačnému prerušeniu procesu obohacovania uránu, alebo návrh riešenia vypracovaný Úniou a odmietnutý Iránom v polovici roku 2005. Podobne ako v ostatných prípadoch, aj teraz sa postoj Európy zblížil s tým americkým. Obnovenie obohacovania znamenalo prekročenie miery veľkorysosti európskych krajín, čo viedlo k postúpeniu problematiky na úroveň BR OSN. Tento krok možno vysvetliť ako recipročnú reakciu na iránsku neochotu spolupracovať. Nakoniec aj samotná rezolúcia BR OSN číslo 1737 z 27. decembra minulého roku zavádzajúca sankcie proti Iránu ako reakciu na neplnenie predchádzajúcej rezolúcie 1696, žiadajúcej zastavenie obohacovania, bola predložená práve trojicou veľkorysých európskych krajín.

Dúfam, že sa mi podarilo ukázať nielen rozdiely medzi Európou a Amerikou pokiaľ ide o spôsob riešenia krízových situácií, ale pomocou teórie hier ich aj zdôvodniť a poukázať na ich funkciu v rámci kooperujúcej populácie. Zároveň by malo byť jasné, že vyšší stupeň veľkorysosti je pri zachovaní ostatných podmienok najlepším nástrojom na riešenie *vnútorných* nezhôd v bezpečnostnom spoločenstve, a nie alternatívou v interakciách s nekooperujúcim okolím. Rozdelenie Západu v otázke Iraku sa najľahšie vyrieši s pomocou európskej veľkorysosti. Palestína a Irán však ukazujú, že americká strohosť (oko za oko, zub za zub) je často adekvátnejším postojom než európske tolerovanie podvádzania.

(Autor je študentom politológie)

REFERENCIE

- Axelrod, Robert: The Evolution of Cooperation. New York: Basic Books, 1984.
- Deutsch Karl et al.: Political Community and the North Atlantic Area. New York: Greenwood Press, 1969 [1957].
- Fitzpatrick, Mark: Assessing Iran's Nuclear Programme. Survival, 2006, roč. 48, č. 3, s. 5-26.
- Hobbes, Thomas: Leviathan. Oxford: Oxford University Press, 1998 [1651].
- Jervis, Robert: American Foreign Policy in a New Era. New York: Routledge, 2005.
- Nowak, Martin A. & Sigmund, Karl: Tit for tat in heterogeneous populations. Nature, 1992, č. 355, s. 250-253.
- Parsi Trita: The Price of Not Talking to Iran. World Policy Journal, 2007, roč. 23, č. 4, s.11-7.
- Taylor, Michael: The Possibility of Cooperation. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.